

УДК 343.431

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-236-239

Кричун Анна Юріївна,
здобувач наукового ступеня «доктор філософії» II курсу
відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
anya8288@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-3852-0735

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ: АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу проблеми сексуального насильства та експлуатації дітей у світлі міжнародно-правових зобов'язань держав, зокрема України. Автор акцентує увагу на тому, що більшість злочинів сексуального характеру щодо дітей вчиняються особами з найближчого оточення — членами сім'ї, родичами, друзями, педагогами або особами, що доглядають за дитиною. Проблема ускладнюється тим, що значна кількість таких випадків залишається незафіксованою через мовчання постраждалих, страх або соціальний тиск. У роботі підкреслено важливість міжнародних механізмів захисту дітей, які мають бути ефективно імплементовані у національні правові системи.

Центральне місце в дослідженні займає Лансаротська конвенція — перший міжнародно-правовий документ, що прямо зобов'язує держави криміналізувати всі форми сексуального насильства над дітьми. Увага приділяється й іншим міжнародним актам: Конвенції ООН про права дитини, Факультативному протоколу до неї, Конвенції МОП № 182, а також Римському статуту Міжнародного кримінального суду. У статті досліджено вплив збройної агресії РФ проти України на зростання ризиків сексуального насильства над дітьми, особливо на тимчасово окупованих територіях та серед переміщених осіб.

Окремо розглянута роль міжнародних організацій, зокрема ЮНІСЕФ, ООН та мережі ЕCPAT, у сфері моніторингу, запобігання та реагування на випадки сексуальної експлуатації дітей. Автором запропоновано низку першочергових кроків для вдосконалення системи запобігання таким злочинам в Україні, серед яких: удосконалення кримінального законодавства, розвиток міжвідомчої співпраці, проведення інформаційних кампаній, створення спеціалізованих служб підтримки та реабілітації, запровадження системного моніторингу й статистики, а також активізація міжнародної співпраці.

У підсумку підкреслюється, що лише цілісний, орієнтований на дитину підхід, який поєднує правову, соціальну та освітню компоненти, дозволить забезпечити ефективний захист дітей від сексуального насильства та реалізацію їхнього права на безпечне дитинство.

Ключові слова: діти, сексуальне насильство, сексуальна експлуатація, міжнародно-правовий захист, права дитини, гуманітарне право, дитяча порнографія, торгівля дітьми, міжвідомча взаємодія, профілактика; відповідальність, міжнародна співпраця, державна політика.

Krychun A. INTERNATIONAL REGULATIONS ON THE PREVENTION OF SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN: ANALYSIS AND DIRECTIONS FOR IMPLEMENTATION.

The article is devoted to the analysis of the problem of sexual violence and exploitation of children in the light of the international legal obligations of states, in particular Ukraine. The author emphasizes that the majority of sexual crimes against children are committed by persons from the immediate environment - family members, relatives, friends, teachers or persons caring for the child. The problem is complicated by the fact that a significant number of such cases remain unrecorded due to the silence of the victims, fear or social pressure. The work emphasizes the importance of international mechanisms for the protection of children, which must be effectively implemented in national legal systems.

The Lanzarote Convention is the first international legal document that directly obliges states to criminalize all forms of sexual violence against children. Attention is also paid to other international instruments: the UN Convention on the Rights of the Child, its Optional Protocol, ILO Convention No. 182, and the Rome Statute of the International Criminal Court. The article examines the impact of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine on the increased risks of sexual violence against children, especially in temporarily occupied territories and among displaced persons.

The role of international organizations, in particular UNICEF, the UN and the ECPAT network, in monitoring, preventing and responding to cases of sexual exploitation of children is separately considered. The author proposes a number of priority steps to improve the system of preventing such crimes in Ukraine, including: improving criminal legislation, developing interagency cooperation, conducting information campaigns, creating specialized support and rehabilitation services, introducing systematic monitoring and statistics, and intensifying international cooperation.

In conclusion, it is emphasized that only a holistic, child-centered approach that combines legal, social and educational components will ensure effective protection of children from sexual violence and the realization of their right to a safe childhood.

Keywords: children, sexual violence, sexual exploitation, international legal protection, child rights, humanitarian law, child pornography, child trafficking, interagency cooperation, prevention; responsibility, international cooperation, state policy.

Постановка проблеми. Протидія сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань неповнолітніх, що перетворилася на глобальну проблему, має вирішуватись узгодженими та

скоординованими зусиллями світової спільноти та, зокрема, її правоохоронних систем. Кримінально-правова охорона неповнолітніх від сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань, що проводиться у межах України, не має жодного сенсу без урахування зарубіжного досвіду. У зв'язку з цим у рамках цієї статті є доцільним дослідити міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють питання захисту дітей від сексуальної експлуатації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання запобігання сексуальній експлуатації дітей активно досліджується у працях як міжнародних, так і українських науковців. Серед українських дослідників варто відзначити К. Левченко, І. Трубавіна, І. Нестерова, О. Іваненко, О. Швед та ін. Вагомий внесок у дослідження сексуальної експлуатації дітей в Інтернеті зробили зарубіжні вчені М. Брайєн, М. Сето, Дж. Вуд, М. Тейлор, Р. Хансон, М. Ді Майо та інші.

Мета статті - здійснити комплексний аналіз міжнародно-правових механізмів захисту дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації, окреслити основні виклики у цій сфері в умовах збройного конфлікту, а також визначити пріоритетні напрями вдосконалення національної системи запобігання таким злочинам в Україні з урахуванням положень міжнародних договорів і практики діяльності міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість дітей, які зазнають сексуальних посягань, знайомі з особами, що їх вчиняють. Як правило, такими особами є члени сім'ї, близьке оточення, друзі родини або особи, що здійснюють догляд за дітьми. На думку експертів, офіційно зафіксовані випадки становлять лише незначну частину реальної кількості таких злочинів, що пов'язано з мовчанням постраждалих у дитячому віці та нерідко — з несвоєчасністю усвідомлення факту злочину або страхом викриття особи-правопорушника.

Рада Європи протягом багатьох років надає пріоритет запобіганню сексуальному насильству щодо дітей, застосовуючи комплекс заходів правового, політичного та освітнього характеру. Одним із ключових міжнародно-правових інструментів у цій сфері є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (так звана Лансаротська конвенція), ратифікована Україною Законом № 4988-VI від 20.06.2012. Документ був прийнятий 25 жовтня 2007 року в м. Лансароте (Іспанія) та є першим міжнародним договором, що зобов'язує держави криміналізувати всі форми сексуального насильства щодо дітей і забезпечити належну допомогу потерпілим.

У преамбулі Конвенції держави-учасниці наголосили на необхідності:

- визнання, що кожна дитина має право на особливий захист з боку родини, суспільства та держави;
- врахування шкідливих наслідків сексуальної експлуатації та насильства для фізичного і психосоціального розвитку дитини;
- усвідомлення зростання загроз сексуальної експлуатації дітей у зв'язку з поширенням інформаційно-комунікаційних технологій;
- дотримання принципу найкращих інтересів дитини як основної цінності національної та міжнародної політики [1].

У відповідь на нові виклики, зумовлені воєнною агресією РФ проти України, 10 березня 2022 року Лансаротським комітетом було ухвалено спеціальну заяву щодо захисту дітей від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту [2]. У документі наголошено на зростанні кількості випадків сексуального насильства над українськими дітьми як на тимчасово окупованих територіях, так і за кордоном. Комітет закликав держави — учасниці Конвенції — до вжиття ефективних заходів щодо попередження сексуального насильства над дітьми-біженцями, забезпечення їм допомоги та реабілітації, а також до боротьби з безкарністю винних осіб.

Комплекс міжнародно-правових актів щодо протидії сексуальному насильству над дітьми доповнюється положеннями Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. Зокрема, відповідно до ст. 19 держави-учасниці зобов'язуються захищати дитину від усіх форм насильства, включно з сексуальним, з боку будь-якої особи, що опікується нею. Стаття 34 передбачає обов'язок держав вживати заходів для захисту дітей від сексуальної експлуатації, проституції та порнографії [3].

Посилення відповідальності за зазначені правопорушення передбачено також Факультативним протоколом до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (ратифікований Україною Законом № 716-IV від 03.04.2003) [4], а також Конвенцією МОП № 182 про заборону найгірших форм дитячої праці, яка включає сексуальну експлуатацію дітей у проституції та порнографії [5].

Крім того, положення Римського Статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року розглядають сексуальне насильство як злочин проти людяності, коли воно здійснюється в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення (п. г ч. 1 ст. 7) [7].

Важливу роль у захисті дітей від сексуального насильства відіграють міжнародні організації, зокрема ЮНІСЕФ, яка реалізує глобальні програми допомоги та реабілітації постраждалих дітей, а також здійснює адвокацію у сфері формування державної політики у відповідних галузях. Організація Об'єднаних Націй, у свою чергу, встановлює суворі стандарти поведінки для працівників гуманітарних місій, які забороняють будь-які форми сексуальних контактів з дітьми та отримувачами допомоги [8].

Суттєвий внесок у боротьбу з сексуальною експлуатацією дітей здійснює також неурядова

міжнародна мережа ЕСРАТ, яка фокусується на подоланні дитячої проституції, порнографії, торгівлі дітьми та сексуального туризму з використанням дітей. Організація виконує функції моніторингу дотримання державами своїх міжнародних зобов'язань, готує тематичні звіти для ООН та співпрацює з правоохоронними органами, зокрема Інтерполом, у сфері протидії онлайн-експлуатації дітей.

У цьому контексті важливо визначити першочергові напрями удосконалення системи запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні, з урахуванням положень міжнародного права та сучасних викликів, зокрема війни, внутрішнього переміщення населення, поширення цифрових загроз.

1. Вдосконалення національного законодавства. Необхідне подальше узгодження кримінального та процесуального законодавства з міжнародними стандартами, передбачення спеціальних процедур захисту неповнолітніх під час досудового розслідування та судового розгляду.

2. Розширення системи виявлення ризиків. Варто створити ефективний механізм міжвідомчої співпраці органів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та поліції з метою раннього виявлення випадків сексуального насильства або його загрози.

3. Проведення загальнонаціональної інформаційної кампанії. Потрібно формувати нульову толерантність до сексуального насильства над дітьми, навчати дітей розпізнавати ризики, а дорослих — повідомляти про них відповідні служби.

4. Підсилення спеціалізованих служб. Необхідне розширення мережі реабілітаційних центрів, а також підвищення рівня підготовки фахівців, які працюють з постраждалими дітьми.

5. Моніторинг і статистичний облік. Доцільно створити єдиний державний реєстр таких випадків із урахуванням персональних даних потерпілих, які потребують реабілітації.

6. Поглиблення міжнародної співпраці. Потрібно активно використовувати механізми міжнародної правової допомоги, брати участь у транснаціональних ініціативах, обмінюватися даними про злочини у сфері сексуальної експлуатації дітей.

Висновок. Проблема сексуальної експлуатації та насильства над дітьми є однією з найбільш болючих і небезпечних форм порушення прав людини, що має довготривалі руйнівні наслідки для фізичного, психічного та соціального розвитку дитини. Аналіз міжнародно-правових актів — таких як Лансаротська конвенція, Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол, Конвенція МОП № 182, Римський статут МКС — свідчить про наявність потужного правового інструментарію, який покликаний забезпечити ефективний захист дітей від сексуального насильства в мирний час і в умовах збройного конфлікту.

Проте ратифікація таких документів — лише перший крок. Реалізація їхніх положень вимагає від держав-учасниць, у тому числі й України, реальних зусиль у сфері гармонізації законодавства, створення ефективних механізмів міжвідомчої взаємодії, запровадження превентивних освітніх програм, розвитку системи реабілітації постраждалих дітей та боротьби з безкарністю правопорушників.

З огляду на сучасні виклики — збройну агресію РФ, масову міграцію, цифрову загрозу — імплементація міжнародних стандартів повинна стати пріоритетом національної політики у сфері захисту дітей. Лише комплексний, скоординований і гуманно орієнтований підхід здатен гарантувати дітям право на безпечне дитинство та ефективний захист від будь-яких форм сексуального посягання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Основні зобов'язання держав за Лансаротською конвенцією про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/osnovni-zobov-yazannya-derzhav-za-lansarotskoyu-konventsiiyeyu-pro-zahyst-ditej-vid-seksualnoyi-ekspluatatsiyi-ta-seksualnogo-nasylstva> (дата звернення: 10.05.2025).

2. Заява щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України (Затверджена Лансаротським комітетом 10 березня 2022 р.) URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%B8.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

3. Лансаротський комітет Ради Європи у своїй заяві висловив підтримку Україні та підтвердив, що безпека й захист усіх дітей має бути пріоритетом. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/lansarotskij-komit-et-radi-yevropi-u-svoyij-zayavi-visloviv-pidtrimku-ukrayini-ta-pidтверdiv-shcho-bezpeka-j-zahist-usih-ditej-maye-buti-prioritetom (дата звернення: 23.05.2025).

3. Конвенція про права дитини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 23.05.2025).

4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 23.04.2025).

5. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці N 182. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 23.05.2025).

6. Боротьба проти застосування дитячої праці: посібник для інспекторів праці / Пер. з англ. / Заг.

ред. укр. вид. Т.О. Міненко. К.: ПЦ «Фоліант», 2005. 102 с.

7. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення: 23.04.2025).

8. ЮНІСЕФ бореться проти сексуальної експлуатації та нaruги URL: <https://www.unicef.org/ukraine/unicefs-fight-against-sexual-exploitation> (дата звернення: 23.04.2025).

9. Hawke A., Raphael A. Offenders on the Move: Global Study on Sexual Exploitation of Children in Travel and Tourism. Bangkok: ECPAT International, ECPAT Netherlands, Defence for Children International, 2016. URL: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/08/Global-Report-Offenders-on-the-Move.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).

REFERENCES:

1. Osnovni zoboviazannia derzhav za Lansarotskoiu konventsiiu pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnogo nasylstva. (2022). [Key obligations of states under the Lanzarote Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse]. *Vyshcha shkola advokatury NAAU*. Retrieved from: <https://www.hsa.org.ua/blog/osnovni-zobov-yazannya-derzhav-za-lansarotskoyu-konventsiiyeyu-pro-zahyst-ditej-vid-seksualnoyi-ekspluatatsiyi-ta-seksualnogo-nasylstva> [in Ukrainian].

2. Zaiava shchodo zakhystu ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnogo nasylstva vnaslidok viiskovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy. (2022, March 10). [Statement on the protection of children from sexual exploitation and sexual violence as a result of the Russian Federations military aggression against Ukraine]. Retrieved from: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].

3. Lansarotskyi komitet Rady Yevropy u svoii zaiavi vysloviv pidtrymku Ukraini ta pidtverdyv, shcho bezpeka y zakhyst usikh ditei maie buty priorytetom. Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. (2022). [The Lanzarote Committee of the Council of Europe expressed its support for Ukraine in its statement and confirmed that the safety and protection of all children must be a priority]. *Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/lansarotskij-komitet-radi-yevropi-u-svoyij-zayavi-visloviv-pidtrimku-ukrayini-ta-pidtverdiv-shcho-bezpeka-j-zahist-usih-ditej-maye-buti-prioritetom [in Ukrainian].

3. Konventsiiia pro prava dytny. (1989, November 20). [Convention on the Rights of the Child]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].

4. Fakultativnyi protokol do Konventsii pro prava dytny shchodo torhivli ditmy, dytiachoi prostytutsii i dytiachoi pornohrafii. (2020, January 1). [Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography]. *Ofitsiyni veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text [in Ukrainian].

5. Konventsiiia pro zaboronu ta nehaii zakhody shchodo likvidatsii naihirshykh form dytiachoi pratsi. (1999, June 17). [Convention on the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour]. *Ofitsiyni veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text [in Ukrainian].

6. Minenko, T.O. (Ed.) (2005). Borotba proty zastosuvannia dytiachoi pratsi: posibnyk dlia inspektoriv pratsi. [Combating child labor: a guide for labor inspectors]. 102. [in Ukrainian].

7. Rymskyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu. (1998, July 17). [Rome Statute of the International Criminal Court]. *Ofitsiyni veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top [in Ukrainian].

8. YUNISEF boretsia proty seksualnoi ekspluatatsii ta naruhy. (2025). [UNICEF fights against sexual exploitation and abuse]. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/unicefs-fight-against-sexual-exploitation> [in Ukrainian].

9. Hawke, A., Raphael, A. (2016). Offenders on the Move: Global Study on Sexual Exploitation of Children in Travel and Tourism. Retrieved from: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/08/Global-Report-Offenders-on-the-Move.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 6.06.2025